

FORUM BOSNÆ

culture – science – society – politics
Quarterly review

Publisher

International Forum Bosnia

Fehradija 30/III, Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Phone: ++387 33 232470

Fax: ++387 33 232473

e-mail: if_bosna@bih.net.ba

<http://www.ifbosna.org.ba>

Editor

Ivan Lovrenović

Editorial Board

Mirza Kušljagić, Ivan Lovrenović,

Rusmir Mahmutćehajić, Žarko Papić

Design

Dževad Hozo

DTP i tehničko uređenje

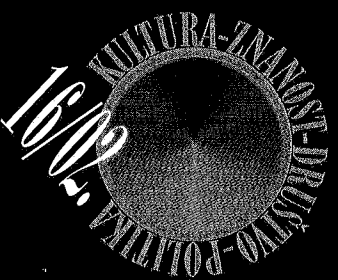
Narais Pozderac

Tiskara

Savart

ISSN 1512-5122

UNIVERZALIZAM I PRIPADANJE

FORUM BOSNÆ

FORUM BOSNÆ

KAZALO

PROSLOV

Rusmir Mahmutćehajić i Mile Babić	5
KRIZA UNIVERZALIZAMA U POSTMODERNI	
Mile Babić	9
KOMUNIKATIVNA ZAJEDNICA: POJAM UNIVERZALNOSTI, INTERKULTURNO RAZUMJEVANJE, SOLIDARNI ZAJEDNIČKI ŽIVOT SA DRUGIM	
Abdulah Šarčević	26
PUT POKAJANJA	
Umberto Regina	79
JEDINSTVO MODERNOG SVIJETA	
Vladimir Premec	88
UNIVERZALIZAM I IDENTITETSKE PRIPADNOSTI: OPĆA FILOZOFSKA PERSPEKTIVA UNIVERZALIZAMA I PRIPADNOSTI	
Jean-Michel Ducomte	96
PITANJE O UNIVERZALIZMU	
Rusmir Mahmutćehajić	105
UNIVERZALIZAM I PRIPADANJE	
Adriana Cavarero	122
TESAVUFSKI VIDIK OPĆENITOSTI OBJAVE	
Midhat Čelebić	130
UNIVERZALNOST I ISKLJUČIVOST U KRŠĆANSKOJ TRADICIJI	
Italo Scuito	140
RASPAD JEZIČKE FEDERACIJE I ETNIČKA REKONSTITUCIJA	
Ugo Vlaisavljević	155
JEZICI	
Jean Chesneaux	169
BOŽJI ZAKON U KRISTOVOJ APOKALIPSI	
Riccardo Panattoni	175
JEZICI TOLERANCIJE	
Adam B. Seligman	182
AUTENTIČNO I NEAUTENTIČNO PRIPADANJE	
Artif Tanović	204
UNIVERZALIZAM I PRIPADNOST	
Artif Tanović	204

Ferdinando Luigi Marcolungo

UNIVERZALIZAM I PRIPADNOST U JOHNA HENRYJA NEWMANA (1801 - 1890)

Upravo 21. februara ove godine obilježena su dva stoljeća od rođenja Johna Henryja Newmana, jedne od najznačajnijih ličnosti katoličke misli XIX vijeka, jednog od preteča II vatikanskog koncila, upravo zbog posebne pažnje koju je pridavao laici-ma unutar Crkve. Bio je anglikanac do 1845, kada je prešao na katolicizam. Ali, i kao anglikanac zauzimao se za preporod svoje crkve; od '33. do '43. bio je jedna od najuticajnijih ličnosti Oksfordskog pokreta koji se angažirao na ponovnom otkrivanju Otaca Crkve i radio na reformi anglikanizma. Newman je osjećao opasnost od racionalizma na teološkom planu i htio je pozvati Anglikansku crkvu da ponovno otkrije svoju staru tradiciju. On ju je vidio kao *srednji put* između katoličanstva i protestantizma. Kada je 1845. završio esej o razvoju kršćanske doktrine, uvjerio se da upravo Rimaska crkva može polagati pravo da bude istinska katolička crkva, koja je kroz stoljeća ostala vjerna evanđelju.

Želim podsjetiti na Newmana, dva stoljeća nakon njegovog rođenja, upravo zbog osobitog načina na koji je znao ujediniti dva aspekta: univerzalizam katoličanstva i duboko osjećanje pripadnosti korijenima svog svijeta i osobnog iskustva. Namjera mi je razviti sučeljavanje putem nekih razmišljanja koja nam mogu pomoći da osvjetlimo Newmanov doprinos našoj diskusiji.

* * *

treba se prisjetiti da je sa šesnaest godina bio učenik Trinity Collegea, gdje je 1820. postigao *Bachelor of Arts*, te u aprilu '22. sa samo 21 godinom postao fellow Oriel Collegea. Za Newmana Oxford predstavlja mjesto korijena. On se osjeća dijelom ovog univerziteta i kada ga napusti, uvijek će ostati vezan za njega. Kada je odlazio, Newman je posjetio jednog od svojih prvih učitelja u Trinity Collegeu, doktora Ogela: "Sa njim sam se" - sjeca se - "oprostio od svog prvog koledža, Trinity, koji mi je bio veoma drag i koji je ugošćavao mnoge ljude koji su mi dobro činili kada sam bio mladić i sve vrijeme mog življenja na Oxfordu. Trinity nikada nije bio neprijateljski raspoložen prema meni. Kad sam bio brucoš, na zidovima pred mojim sobama rasle su zijevalice; do smrti one su bile za mene simbol mog stalnog boravišta, na mom univerzitetu."¹

Newmanova pripadnost svom univerzitetu predstavljena je zijevalicama koje puštaju korijenje u procjepima starih zidova koledža: samo ako duboko pustino korijenje, naše ideje će se moći zasnovati na stvarnim iskustvima, odnosno biće objekt stvarne brige, a ne samo pojmovne, kako će Newman razjasniti 1870. u "Gramatici odobravanja" (*Grammatica dell'assenso*).

Da bismo pojasnili duboki smisao te pripadnosti, možemo ponoviti neke tvrdnje iz ovog posljednjeg djela iz '70. godine. Kroz cijelu knjigu provlači se polemika usmjerena protiv govora koji se zaustavljaju na apstraktnom i pojmovnom nivou: "Svojim sredstvima" - primjećuje Newman - "nauka dostiže istinu samo do apstraktnog i samo do vjerovatnog u konkretnom; ali ono što nam je potrebno je konkretna istina... Pojedinačni entiteti moraju doći prije, a zatim takozvani univerzalni; univerzalni moraju služiti pojedinačnim stvarima, a ne da se one žrtvuju za univerzalne."² Ovo snažno osjećanje važnosti iskustva implicira i tajnu koju svaka individua nosi sobom. Newman odmah nakon toga primjećuje: "Među bezbroj osoba koje su prisutne u univerzumu nema nijedne koja bi se mogla sasvim dešifrirati, ili čije se sve komponente mogu klasificirati. Mi ispravno običavamo reći za

1 John Henry Newman, *Apologia pro vita sua*, kraj pogl. IV, str. 358-359.

Slijedi italijansko izdanje: John Henry Newman, *Opere: Apologia, Sermoni*

Stvoritelja da je nerazumljiv; i jeste, zbog nepriopćivog atributa; ali neshvatljivo je svako njegovo stvorenje: u smislu da ga samo on savršeno razumije.⁷³

Odnos između univerzalizma i konkretne individualnosti Newman nalazi u samoj zadaći kršćanstva i, posebno, u katolicizmu. Kršćanska religija - tvrdi Newman - univerzalna je, "ona sama posjeduje definiranu poruku, koja se obraća cijelom čovječanstvu... Kršćanstvo je, prema svojoj osnovnoj ideji, objava, propovijedanje; ono je čuvar istina koje čovjek ne bi mogao sâm uvidjeti, osnovnih, praktičnih istina, koje su ostale suštinski iste i ujedinijuće od kada su objavljene do danas, a upućene su cijelom čovječanstvu"⁷⁴.

Univerzalno svojstvo katoličanstva, međutim, mora biti ispravno shvaćeno, da se ne pokrka posebno iskustvo raznih naroda sa onim što pripada fundamentalnoj srži vjere. Newman se sjeća, naprimjer, svojih poteškoća u vezi sa načinom na koji Italijani časte Djevicu Mariju: "Ta iskazivanja pobožnosti u čast Madone bila su moj veliki križ u odnosu na katolicizam; otvoreno priznajem da ih ni sada ne uspijevam osjećati kao svoje, a vjerujem da zbog toga Djevicu ništa manje ne volim. To se može iscrpno objašnjavati i braniti, ali osjećanja i ukus ne slažu se sa logikom; pristaju Italiji, a ne Engleskoj."⁷⁵ Ne radi se, međutim, samo o razlikama u mentalitetu. Newman podsjeća kako osnovno religijsko iskustvo nije u vanjskim aspektima, nego u osobnom odnosu sa Bogom: "Neovisno od Engleske" - nastavlja - "moj slučaj je bio specijalan; još u djetinjstvu naučio sam da posmatram svog Stvoritelja i sebe, njegovo stvorenje, kao dva bića koja su se *in rerum natura* nametali svojom sjajnom očitošću. Neću, ipak, mudrovati o svojim osjećanjima. No sada dobro znam nešto što onda nisam znao, a to je da Katolička crkva ne dozvoljava slikama bilo koje vrste, materijalnim ili nematerijalnim, dogmatским simbolima, ritualima, sakramentima, svecima, pa ni Blaženoj Djevici, da se postave između stvorenja i Stvoritelja. U svim pitanjima između čovjeka i Boga postoji sučeljavanje licem u lice, *solus cum solo*. Samo On stvara; samo On je iskupio; pod njegovim strašnim

pogledom izlazimo iz svijeta živih; u viđenju Njega naše je vječno blaženstvo."⁷⁶

Ova centralnost osobnog odnosa između čovjeka i Stvoritelja baca novu svjetlost na pripadanje pojedinim religijama. Za Newmana ko prihvatiti kršćanstvo a dolazi iz druge religije u kršćanstvu može naći puno ostvarenje one istine koju djelimično već posjeduje. Stoga, ulaskom u Crkvu moći će se osjećati kao kod svoje kuće. Oni koji se preobrate - primjećuje Newman - "ne dolaze toliko da bi ostavili nešto što su već imali, koliko da nadu ono što nisu imali; te kako bi ono što jesu imali postalo sredstvo da se dobije više... Svjetlost izolovanih istina u raznim religijama... je ta koja nam dopušta da krenemo putem kojeg ćemo preći, možda sporo, ali sigurnim korakom, prema jedinjoj religiji koju je Bog dao čovječanstvu, noseći sobom svoja uvjerenja ne da bismo ih izgubili u putu, nego da se učvrstimo u njihovu posjedovanju i da bolje razumijemo i volimo predmete tih uvjerenja"⁷⁷. Ova korakna dimenzija istine može istovremeno dopustiti pripadanje i univerzalizam: naša uvjerenja ne smiju nas isključiti jedne od drugih, nego nas moraju voditi na zajedničkom putu prema istini.

* * *

Ono o čemu Newman govori na planu religioznih uvjerenja precizno se potvrđuje i na planu univerzitetkog duha koji obilježava na poseban način njegovo iskustvo, prvo unutar anglikanizma, a zatim u katolicizmu.

Newman podvlači važnost osjećanja pripadnosti kada govori o počecima Oksfordskog pokreta. Nakon što sačinjava pregled prvih ličnosti koje su doprinijele nastanku pokreta, Newman podvlači da je za njegovo pokretanje bilo potrebno nešto više, što je nedostajalo mnogim ličnostima, koliko god one bile istaknute po položaju ili kulturi. On pominje, naprimjer, Hughu Rosea, koji je od njega tražio da se bavi historijom prvih koncila. Iako blizak pokretu, Rose je, ipak, ostao uvijek po strani, jer nije mogao, zbog svojih funkcija, izravno učestvovati u univerzitetskom životu Oxforda. "Živi pokreti" - kaže Newman - "ne nastaju iz komiteta, a velike ideje se ne razrađuju poštom, čak i da je postojao moderni sistem poštanskih usluga. Ovaj princip se od početka

duboko ukorijenio i u Froudeu i u meni, usmjeravajući nas u pravcu kojim su stvari uskoro same krenule, a da mi nismo postavili sebi kao cilj precizne programe. Univerziteti su prirodni centri intelektualnih pokreta. Kako mogu djelovati zajedno ljudi, pa makar puni žara, ako nisu sjedinjeni u neku vrstu organske individualnosti?"⁸ Ipak, osim jedinstvenosti mjesta, bio je važan još jedan uvjet koji bismo mogli nazvati duhovnim: "Mnogo značajnije je - "jedinstvo" - nastavlja Newman - "jeste jedinstvo prethodnih iskustava: zajednička historija, zajedničke uspomene, intelektualna razmjena u prošlosti koju treba intenzivirati u sadašnjosti."⁹

Ovakva saradnja i razumijevanje su vjerovatno karakterizirali Oksfordski pokret u njegovoj prvoj deceniji, kada je Newman u njemu aktivno učestvovao, prije nego što je prešao na katoličanstvo. Aktivnost pokreta, čini se, bila je obilježena "principom ličnosti", odnosno osobnim zalaganjem svakog učesnika koji je svojim istraživanjima doprinio dubljem sagledavanju pojedinih problema. Newman ističe da su svi mogli slobodno davati svoji doprinos i da nije bilo prepreka ni u slučajevima kada nije dijelio stajališta pojedinih autora. S tim u vezi Newman otkriva: "Nisam nikada bio u stanju autoritativno se odnositi prema drugima, ni kada su to okolnosti kategorički zahtijevale. Moj veliki princip uvijek je bio: živi i pusti živjeti. Nisam nikada imao ravnoležu i dostojanstvo koje voda treba da ima. Do kraja nisam shvaćao koliki sam utjecaj imao na mlade."¹⁰ Ovo poštivanje drugih ne znači snishodljivost. Newman je uvjeren u svoje ideje i iznosi ih i uz ličnu žrtvu, ali nije spreman da vrši pritisak na druge. U vezi s tim podvlači: "Sve to može izgledati u suprotnosti sa onim što sam prethodno rekao o svojoj objeiti. Nije moje da dam objašnjenja: ali, drugi ljudi prije mene pokazali su silovitost u djelovanju, zajedno sa tolerancijom i umjerenošću u razmišljanju: barem to vidim u historiji. U svakom slučaju, stvari su se tako razvijale iz čega su proistekle posljedice za *tracts*."¹¹

* * *

Tolerancija i umjerenost u razmišljanju svjedoče univerzitet-ski duh koji je Newman duboko zahvatio u toku tridesetak godina boravka u Oxfordu. I kasnije, nakon prelaska na katolicizam, Newman se ponovno bavio univerzitetom, kada su mu irski biskupi povjerili zadaću da pripremi otvaranje novog katoličkog univerziteta u Dublinu, čiji je rektor bio od '54. do '57. Dvije godine ranije, 1852, u periodu priprema za novu inicijativu, održao je svoje slavne *Govore o cilju i prirodi univerzitetskog obrazovanja*, sabrane kasnije u djelo *Ideja univerziteta*. I tom prilikom Newman se ponovno vodi duhom koji je imao na Oxfordu i insistira na važnosti obrazovanja koje se neće ograničavati samo na profesionalno usavršavanje nego će omogućiti i kompletno formiranje čovjeka. Samo tako se svačije osobno iskustvo može sjediniti sa univerzalnim duhom koji je u stanju da nas otvara prema najrazličitijoj problematiki.

Ova univerzalna otvorenost odlučujuća je u univerzitet-skom obrazovanju: "Ako želimo poboljšati inteligenciju" - ističe Newman - "kao prvo, moramo se penjati; ne možemo osvojiti istinsko znanje ostankom na ravnom: moramo uopćavati, svoditi na metodu, moramo ovladati principima i pomoću njih grupisati svoje znanje i dati im oblik."¹² Ali, da bismo postigli takvo formiranje, nije dovoljno naučiti mnogo pojmova usvojenih bez reda. Newman snažno kritizira pristup onih koji žele obrazovanje čiji je cilj zadovoljenje samo preciznih profesionalnih zahtjeva: "Sve se sada mora trenutno naučiti, ne prvo jednu stvar, pa onda drugu, ne jednu dobro, nego mnoge loše. Učenje treba da se odvija bez napora, bez pažnje i bez muke; bez temelja, bez napredovanja, bez rafiniranja. Ne smije biti ničega individualnoga."¹³

Ovaj nedostatak ličnog produbljivanja vodi gubljenju iz vida osjećanja pripadnosti kao istinske univerzalnosti. Zbog toga se Newman ne plaši predložiti ono što naziva "liberalno obrazovanje", koje nastoji formirati slobodnog, odraslog čovjeka, koji je u

¹² John Henry Newman, *L'idea di università*, VI, 7, str. 867. Slijedi italijansko izdanje: John Henry Newman, "L'ide di università definita ed illustrata

stanju ne samo da radi na ovom ili onom polju nego i da svjesno donosi odluke. Za postizanje tog cilja potreban je zahtjevan put kao što je univerzitetско obrazovanje: "Oko na tijelu" - podvlači Newman - "organ koji vidi materijalne predmete, daje nam prirodna; oko uma, čiji je predmet istina, rezultat je discipline i navika. Taj proces obuke, za koji um umjesto da bude modeliran ili žrtvovan u funkciji nekog posebnog ili slučajnog cilja, nekog određenog zadata ili profesije, proučavanja ili nauke, discipliniran je sâm od sebe, kako bi mogao uhvatiti njemu pripadajući predmet, i zove se liberalno obrazovanje."¹⁴

* * *

U zaključku želio bih još jednom istaknuti duboku vezu između univerzalizma i pripadnosti kako ju je pronašao Newman, bilo u religioznom iskustvu, bilo u univerzitetskom. Htio bih istaknuti zadnji pasus njegovih *Govora o ideji univerziteta*. "Univerzitetско obrazovanje" - podvlači Newman - "veliki je redovni put kojim se stiže do velikog ali redovnog cilja... Obrazovanje je to koje čovjeku pruža jasnu svijest o uvjerenjima i sudovima; sposobnost da ih ispravno razvija, da ih elokventno izražava i da na njima snažno insistira. Ono uči da se stvari vide kakve jesu, da se ide izravno u srž, da se razmisle zamršene misli, da se otkrije ono što je softistično, a da se odbaci ono što je beznačajno."¹⁵ Ko je mogao imati takvo obrazovanje - zaključuje Newman - "posjeduje mimnoću duha koji živi sâm u sebi dok živi u svijetu i koji u svojoj intimi nalazi izvore sreće kada ne može izaći iz sebe."¹⁶

U ovim zadnjim riječima nalazimo vrijednost duboke veze koja mora spajati univerzalizam i pripadanje: i mi smo pozvani, istovremeno, da budemo ono što jesmo i da se otvorimo prema dijalogu i sučeljavanju. Moramo biti u stanju, kako napominje Newman, da "živimo u sebi" i da skupa "živimo u svijetu".

*S italijanskog prevela
Nadira Šehović*

Ivan Bubalo

NACIONALNO U KONTEKSTU UNIVERZALNOG I PARTIKULARNOG

Promišljanje odnosa između *univerzalnog* i *partikularnog*, te u tom kontekstu pitanja *identiteta* i *pripadanja*, osobito ako se to promišljanje konkretizira na temama *politike*, *ideologije* i *religije* - kao što to sve vrijedi za ovu našu panel-diskusiju - jedva može zaobići pitanje nacije i nacionalizma. Razlog tome nisu samo ovdašnje prilike kao posljedice postjugoslavenskih ratova kojima imaju i karakter etničkih sukoba nego i globalno stanje svijeta koje je, također, određeno napetostima u kojima važnu ulogu igra i nacionalni moment kao bima komponenta čovjekova identiteta i osjećanja pripadnosti.

Latinska riječ "natio", slično kao i "populus" i "gens", označava porijeklo osobe ili stvari, te osobito narod, i to ponekad u suprotnosti prema "civitas", tj. prema ukupnosti građana i prema državi. Klasični pojam nacije odnosi se u biti, kako ističe J. Habermas, na pretpolitičko jedinstvo neke zajednice: "Kod Rimljana je 'Natio' božica poroda i porijekla. 'Nacija' se kao i 'gens' i 'populus', a u suprotnosti prema 'civitas', odnosi na narodne skupine (često na 'divlje', 'barbarske' ili 'poganske' narode) koje još nisu organizirane kao politička udruženja. Nacije su, prema toj klasičnoj jezičkoj upotrebi, zajednice prema porijeklu koje su integrirane geografski putem naseobina i susjedstva, kao i kulturno prema zajedničtvu jezika, običaja, predaje, ali još ne politički putem državne forme organizacije."¹